

# 10jr

SAMEN DUURZAAM VOEDSEL PRODUCEREN

# HERENBOEREN

“ De  
komkommers  
van Herenboeren  
zijn de lekkerste  
van de hele  
wereld!

Annelot (bijna 10)

VOEDSEL  
én  
*verbinding*  
OOGSTEN

Eén decennium  
HERENBOEREN:  
stap in de  
voedseltransitie &

**18** Herenboerderijen

Het  
begint  
**bij de  
bodem**



Speel het  
HERENBOEREN  
*Ganzenbord*

# Voorwoord



**Ron Geurts**  
Initiatiefnemer, kartrekker  
en oud-voorzitter  
Herenboeren Land van Weert

Verheugd lees ik via Instagram dat Herenboerderij nummer 18 van start is gegaan. De groei zet door!

In 2016 las ik een artikel in De Limburger: "Herenboeren gezocht!" Weert zou een uitgelezen plaats zijn voor een Herenboerderij. Geïnteresseerd beluisterde ik de presentatie in het NME-centrum. Ik werd gevangen door het enthousiaste verhaal van Geert van der Veer: een kleinschalige natuurgedreven boerderij waar je samen met 200 andere eigenaren je eigen fruit en groenten teelt, en ook je eigen koeien, varkens en kippen houdt. Dat triggerde mij om daadwerkelijk in actie te komen.

Zo startte mijn reis naar het prachtige bedrijf met 210 eigenaren dat er nu staat: Herenboerderij Altweert van de coöperatie Herenboeren Land van Weert!

Maar vanzelf ging het allemaal niet. Vier jaren van vallen en opstaan gingen hieraan vooraf. Heel veel presentaties in zaaltjes en op braderieën. Het oprichten van de stichting, later een coöperatie, en de intensieve zoektocht naar geschikte locaties.

Drie plannen zijn er gemaakt, drie tekeningen zijn er ingekleurd. En drie dromen gingen in rook op.... Maar uiteindelijk kwamen we op het juiste moment de juiste mensen tegen die hun boerderij met 12 hectare grond aan ons wilden verkopen om onze droom te realiseren.

We zitten nu in het vierde seizoen. Het ledenaantal neemt elk jaar toe. De coöperatie is stabiel en toekomstbestendig. Naast een enorme variatie aan groenten komt het eerste fruit van de bomen, groeien de eerste biggen op en is de biodiversiteit zichtbaar toegenomen. Hoogtepunt voor mij was een gesprek op een afhaalmiddag dit voorjaar, toen een nieuw lid mij uitlegde wat zijn drijfveer was om lid te worden en me enthousiast vertelde hoe het systeem van een Herenboerderij werkt. Met als afsluiting de vraag of ik ook al lid was.

Voor mij de ultieme bevestiging dat het werkt! En zelfs als een olievlek. De beweging groeit. Ik ben trots op onze boerderij, trots op al onze actieve coöperatieleden en trots op de landelijke ontwikkelingen. Het concept van Herenboeren is een prachtig voorbeeld van wat wél kan! ◀



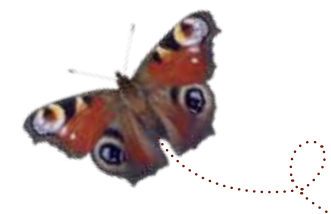
# INHOUD



## HOBBELS & HELDEN



## 6 Herenboeren en de **voedsel transitie**



## En verder:

- 04 **Gefeliciteerd!**
- 10 **Wat vinden de kinderen?**
- 18 **Het Herenboeren ganzenbord**
- 24 **Natuurgedreven**
- 28 **Een Herenboerderij begint bij de bodem**
- 32 **Wall of farmers**
- 34 **Van idee naar Herenboerderij in 9 stappen**



# Gefeliciteerd!

**Koning Willem-Alexander**  
(in 2019 bij bezoek aan  
Herenboeren Wilhelminapark in  
Boxtel)

Het is prachtig om te zien wat jullie doen. Herenboeren zijn pioniers die al veel barrières hebben overwonnen. Dat is dapper. «



**Patrick Deckers - voorzitter**  
*Caring Doctors*

Caring Doctors staat voor een hoofdzakelijk plantaardig voedselsysteem, met minder welvaartsziekten, minder milieuschade en meer voedselveiligheid. Al tien jaar werken jullie aan zo'n voedselsysteem, complimenten! «

**Willem Lageweg - directeur**  
*Transitiecoalitie Voedsel*

Herenboeren is de perfecte coalitie van boeren en burgers. Van daaruit inspireren jullie marktpartijen en overheden tot fundamenteel andere werkwijzen en nieuw beleid. Daarmee gaat jullie invloed heel ver. En dat is een groot compliment waard! «

**Liz Chermin - lid College van Bestuur HAS green academy**

Herenboeren helpt de samenleving de kracht van de natuur, de rol van de boer daarin en de werkelijke waarde van ons voedsel te herontdekken. HAS green academy feliciteert daarom niet alleen Herenboeren met het 10-jarig bestaan, maar vooral Nederland met Herenboeren! «

**Imke de Boer - hoogleraar**  
*Dieren & Duurzame Voedsel-systemen, WUR*

Bij Herenboeren is de grond niet langer een economische drijver voor maximale productie, maar voedt die de gemeenschap. Dat spreekt me enorm aan. Ik maak een diepe buiging voor jullie, en wens iedereen een vruchtbare toekomst. «

**Teo Wams - directeur natuur-beheer Natuurmonumenten**

Ik weet nog goed hoe Geert van der Veer de droom van Herenboeren met ons deelde. Wij waren direct fan. In Rotterdam en Loenen draait een Herenboerderij op onze grond. Hulde aan de vrijwilligers die dit met wilskracht voor elkaar boksten! «

**Rineke Dijkina - voedingsdes-kundige, auteur gezondheids-kookboeken en groendoener**

Michael Pollan zei al: "Schud de hand die je voedt." Bij Herenboeren krijgt eten weer een 'gezicht', een verhaal. Herenboeren bewijst dat het kan: met mes en vork in je eigen omgeving het verschil maken. Chapeau! Op naar nog veel meer Herenboeren (m/v/x)! «



**Yvon Jaspers - presentatrice**  
*Boer Zoekt Vrouw en Onze Boerderij*

Jaren geleden bezocht ik de allereerste Herenboerderij in mijn geboortedorp Boxtel. Er waren nog geen dieren, akkers, gebouwen, tunnelkassen. Eigenlijk alleen een heel enthousiast plan. Als ik in Boxtel had gewoond, was ik graag Herenboer geworden. Gelukkig konden we er jaren later filmen voor 'Onze Boerderij'. Inmiddels is Herenboeren veel meer dan alleen de boerderijen zelf. Een enthousiaste community die het mooiste voedsel van ons land haalt. Gefeliciteerd! «



**Katrien Termeer - hoogleraar**  
*Bestuurskunde, WUR*

Veel mensen praten over de voedseltransitie, maar Herenboeren doet het. Door niet alleen praten maar doen, tomeloze energie, barrières omzetten in kansen en verbindingen aan-gaan, is er bovendien een brede sociale beweging gecreëerd. Alle reden voor een feestje! «

**Alex Datema - directeur**  
*Food en Agri Nederland bij de Rabobank*

Ik volg Herenboeren met bewondering, omdat ik het ontzettend knap vind dat het concept Herenboeren nu al zo'n groot succes is. Maar ook met verbazing, omdat zoveel burgers zo betrokken willen zijn bij hun voedselproductie dat ze letterlijk (Heren)boer willen worden! «

**Liesbeth Soer - 'Aardpeer, samen voor grond'**

Jullie zijn een inspirerend voorbeeld van de combinatie van initiatiefkracht en een burger-beweging (de kracht van sámen!), en wat die voor een wereld in transitie kan betekenen. Dank daarvoor en ga vooral zo door! Als Aardpeer zijn we trots onderdeel te zijn van het Herenboerenecosysteem! «

**Ronald van Meygaarden**  
*burgemeester gemeente Boxtel en bestuurslid Klimaatverbond Nederland*

Als burgemeester ben ik trots dat in onze gemeente de eerste Herenboerderij is ontstaan. Fantastisch dat dit Boxtelse initiatief in het hele land navolging heeft gekregen en dat er nu ook mede door Herenboeren prachtige plannen gerealiseerd worden bij De Kleine Aarde. Gefeliciteerd! «

**Désiré van Laarhoven - van Abeelen - wethouder gemeente Boxtel**

De gemeente Boxtel heeft Herenboeren, de daaruit volgende Green Deal en nu ook Plaats De Kleine Aarde mogelijk durven maken. Het is mijn wens dat deze pionierende initiatieven in de natuurinclusieve landbouw als bronnen van inspiratie voor onze natuurrijke regio blijven dienen. «

**Piet Adema - demissionair minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit**

Geweldig mooi dat jullie zoveel mogelijk heren (én dames én kinderen) deel uit willen laten maken van alles wat er bij vers, heerlijk en gezond voedsel komt kijken. Met minder stappen tussen bodem en bord. Met meer kansen om zelf mee te zaaien, bewerken en oogsten. Ik wens jullie van harte toe dat het voor de wind blijft gaan! «

**Michiel Korthals - professor Philosophy, University of Gastronomic Sciences, Italië**

Als je vrolijke mensen wil ontmoeten, zie dan op een zaterdag bij een Herenboerderij hoe de Herenboeren hun fietstassen volladen met sla, kool, artisjok en zoete aardappelen. Herenboeren beseffen wat de aarde zegt: "Behandel mij goed", en dus is ook de aarde vrolijk. «

# Herenboeren en de voedsel transitie

Herenboeren-oprichter Geert van der Veer loopt van jongs af aan al op boerderijen rond. Op de HAS was hij al een opiniemaker, vonden zijn docenten. Maar toen hij in de gaten kreeg dat het huidige voedselsysteem niet goed is voor de natuur, de bodem, en vaak ook niet voor de boer, besloot hij dat het anders moest. Een groene voedseltransitie dus. Herenboeren is daarbij geen doel, maar een middel. En inmiddels zet hij ook andere middelen in om die voedseltransitie op gang te helpen.

## Bizar laag rendement

“Als net-afgestudeerde aan de HAS ging ik namens de LLTB (de Limburgse tak van LTO) bij meer dan 100 boerenbedrijven langs met een koffer vol naslagwerken om hun toekomstbestendigheid te bekijken. Wat bleek: binnen de landbouw is het rendement op een investering 0,5 – 1%. Als je dat aan een bedrijfskundige vertelt, lacht hij je uit. Dat is echt bizar weinig. En weet je? Van elke euro die je in de supermarkt betaalt, gaat maar zo’n 10 cent naar de boer. De rest blijft hangen in de keten. Ik dacht: dat moet anders. Toen ben ik met een compagnon een bedrijf begonnen om boeren te helpen in de korte keten: directe verkoop aan de consument. We organiseerden Streekfairs en Streekfestivals. Dat ging best goed, maar uiteindelijk zette het toch geen zoden aan de dijk. De bezoekers wisten nog altijd niet hoe een spruitje groeide, en een boer mag van de veiling contractueel vaak niet meer dan 10% van zijn opbrengst direct verkopen. En zo’n streekproduct met een geruit lapje stof en een strotouwtje is niet per se duurzaam. Dus ik ben met dat bedrijf gestopt.

## 46 uitdagingen

Vervolgens ben ik in 2012 eens een jaar gaan nadenken, en heb 46 uitdagingen voor mezelf opgeschreven. Dingen als klimaat, milieu, biodiversiteit, bodem, de P van Planet dus. Maar ook sociale inbedding, de P van People. En dat rendement van nog geen procent, daar wilde ik ook wat aan doen, Profit dus.

Zo kwam ik na vele omwegen op het idee van Herenboeren. Een coöperatie van burgerleden, die een of twee boeren in dienst nemen die een eerlijk salaris verdienen. Dat laatste vind ik heel belangrijk. We vragen heel veel van boeren, en die verantwoordelijkheid kun-

“

**Als we meer vragen van boeren, moeten we ze ook meer betalen.**

nen we niet alleen op hun schouders leggen. Als we meer vragen, moeten we de boer ook meer betalen.

## Applaus voor de boer

Mensen zeggen wel eens: een boer wil toch niet in dienst zijn, wil toch niet dat anderen zeggen wat hij of zij moet doen? Maar misschien heeft een boer bij ons wel meer vrijheid dan een andere boer, die vastzit aan een lening en een leveringsplicht. Laatst nog was ik bij de ledenvergadering van een Herenboerderij, en toen kreeg de boer 3 minuten lang applaus van alle leden! Het is niet altijd makkelijk natuurlijk, met al die verschillende producten, het omgaan met vrijwilligers, dat vraagt dus toch veel ondernemersmentaliteit. Maar daar tegenover staat dat je erg gewaardeerd wordt door de community.

De eerste Herenboerderij, in 2016 gestart in Boxtel, had heel wat voeten in de aarde, daar lees je alles over in het verhaal over 10 jaar Herenboeren verderop in dit magazine. Intussen had ik altijd al wel het gevoel: één Herenboerderij is oké, maar het is een verhaal voor meer.

## 1% van de Nederlanders

Want het gaat me toch om de voedseltransitie. People, Planet, Profit. Mensen betrekken bij hun voedsel, duurzaam produceren, en een eerlijke prijs tegen een eerlijke beloning. Ik zal overigens niet beweren dat de hele Nederlandse bevolking mede-eigenaar van een Herenboerderij moet zijn. Maar 1%, dat lijkt me te doen, dat zijn 175.000 mensen. Met een Herenboerderij voorzien we 200 huishoudens van voedsel, dat zijn 500 monden. Dus dan zijn er 350 boerderijen nodig. We zitten nu op achtien gerealiseerde boerderijen en plannen voor

## “ Tenminste een derde van de landbouwgrond natuurvriendelijk

zeker dertig meer, en duizenden mensen die interesse tonen. Dus we zijn lekker op weg! Weet je, wat mij betreft leunt die voedseltransitie op vier pijlers: (1) andere bedrijfsconcepten, (2) de toegang tot grond, (3) groene lobby en (4) groene kennis. Herenboeren is een mooi voorbeeld van die eerste pijler, het andere bedrijfsconcept. Dat loopt nu. Intussen richt ik me ook op de andere drie pijlers. Met Aardpeer, een maatschappelijke coalitie die wil zorgen dat tenminste een derde van de Nederlandse landbouwgrond op termijn weer natuurvriendelijk wordt, werken we samen met stichting BD Grondbeheer, stichting Wij.land en Triodos Regenerative Money Centre aan de toegang tot landbouwgrond voor boeren die natuurinclusief willen werken.

### Tien aanbevelingen aan de overheid

Lobby bij de overheid, de derde pijler, doen we via het Groenboerenplan. Samen met een heleboel groene (boeren)organisaties hebben we de overheid een manifest met tien aanbevelingen voor een groene voedseltransitie aangeboden.

En voor pijler vier, kennis, hebben we in het verleden een Green Deal gesloten met het Ministerie van LNV. Daarvoor richtten we nu Plaats De Kleine Aarde in, waar we kennis willen ontwikkelen en mensen samenbrengen. Dat past in een groot programma dat we hebben aangeboden aan het ministerie: Boerenperspectief. Onze droom is dat we elke boer die een maatschappelijk doel heeft, helpen een plan te ontwikkelen.

“ Dat we er zijn, dat we worden gezien, helpt al in de voedseltransitie

### We worden gezien

We weten ook wel dat we niet alle boeren gaan bereiken. Op social media zien we de reacties langskomen. We horen wel: 'Hoezo burgers, het is toch ons vak?' Sommigen zijn bang dat we hun grond afpakken. Anderen vinden dat we vooral een voorlichtingsorganisatie zijn voor burgers. Maar we krijgen toch ook steeds meer erkenning, het zet anderen aan het denken. Dat we er zijn, dat we worden gezien, helpt al in de voedseltransitie. Want hoe je het ook wendt of keert, het begint bij ons allemaal. De overheid krijgt die voedseltransitie niet zonder burgers voor elkaar, en de landbouw kan ook niet zelf alle ellende oplossen. Het begint bij de burger. 'Een andere transactie tussen grond en mond', laten we het zo maar noemen!" «

### Meer weten?

Aardpeer.nl  
Groenboerenplan.nl  
Plaatsdekleineaarde.nl



### Wat vindt een gangbare boer van Herenboeren?



**Jos Verstraten (gangbaar Brabantse melkveehouder en bestuurlijk actief binnen LTO Nederland Melkveehouderij), op persoonlijke titel:**

“Ik ken Geert persoonlijk via het netwerk 'de Boerenraad'. Ik vind hem positief, gedreven, maar ook pragmatisch. Hij wil niet de gangbare landbouw bashen, maar gewoon zijn zorgen voor de toekomst omzetten in oplossingen. Onze samenleving heeft meer Geerten nodig!

“ Onze samenleving heeft meer Geerten nodig!

De rol van Herenboeren in de transitie is voor mij vooral dat consumenten verbonden raken met de productie van voedsel. En dat ze de boer daarvoor belonen. Dat ze oog krijgen voor de afhankelijkheid van bodem, weer, seizoenen, omgeving, voor de risico's en de keuzes. Met heel veel hulpmiddelen heeft de moderne landbouw die risico's verkleind en daardoor de consument ontzorgd; die hoeft 'slechts' geld te verdienen om te kunnen eten. Herenboeren brengt die twee werelden weer een stukje dichterbij elkaar.”

# Wat vinden de kinderen?



**“ Het is altijd leuk op de boerderij, het is zelfs leuker dan een pretpark! Ik help graag met het voeren van de dieren. We maakten laatst wormenhotels. De wormen zorgen nu voor mest, voor de planten.**

**Bas, 7 jaar**  
Herenboeren Wenumseveld in Apeldoorn



**“ Ik vind al die rijen met groenten zo mooi. Dat je daar overheen kijkt en dan in de verte ook nog zonnebloemen ziet. En dat je zelf aardbeien en bloemen kunt plukken.**

**Ole, 7 jaar**  
Herenboeren Usseler Es in Enschede



**“ Het lekkerste van de boerderij vind ik de aardappels en de eitjes. De varkens vinden de modder het lekkerst en de kinderen stampen in de modder. Over de koeien weet ik niet zo veel. En het mooist op de boerderij vind ik... alles!**

**Coco, 5 jaar**

Herenboeren Duinstreek in Bergen



# Hoe is het om een **Herenboeren-boer** te zijn?

## Wat is er zo leuk aan Herenboeren-boer zijn?

“Laten zien wat het is om boer te zijn is het mooiste”, vindt Isabel. “Als je zegt dat de courgettes later komen vanwege het koude voorjaar, zeggen ze in het begin: Was het koud? Inmiddels leven ze in de leden-appgroep mee met het weer. Dat vind ik mooi.”

Corine merkt dat ze flexibel moet zijn. “Je moet vaardig zijn met dieren, landbouw, tuinbouw, machines én mensen.” Ze is blij met het netwerk van collega-Herenboeren-boeren. “We delen tips en foto’s. Die natte aardappels bij een ander relativeren enorm.”

“Het allerleukste vond ik dat er nog niks was toen ik begon”, zegt Geert. “Ik moest alles van de grond af verzinnen, zowel inrichting als bedrijfsvoering en een heel teeltschema: een kool groeit zo lang, een mens eet zo veel, hoeveel kolen plant ik dan?”

## Wat had je van tevoren willen weten?

Corine, de ‘nieuwste’ boer van de drie, had tijd nodig om te leren hoe de hazen lopen. “Wie doet wat, zowel binnen de boerderij als binnen Herenboeren Nederland.”

“Het is soms lastig om het iedereen naar de zin te maken,” vindt Geert. “Een van onze leden zei ooit: ‘Geert, je hebt al snel dertig procent van de mensen die het ergens niet mee eens is, terwijl de andere zeventig procent tevreden is. Andersom is weer een andere dertig procent ontevreden.’ Wijze raad waar ik nog vaak aan denk.”

Isabel heeft soms het gevoel uit de auto te worden getrokken zodra ze arriveert bij de boerderij. “Omdat mensen iets van me willen. Ik had wel willen weten hoe intensief dit is. Al had me dat niet tegengehouden”, lacht ze. “Dat hoort er blijkbaar bij.”

## Heb je het gevoel dat de leden je waarderen?

Corine voelt zich zeer gewaardeerd. “Laatst nog stuurde een lid

een foto met de oogst mooi in een mandje. Met een dikke ‘dankjewel!’”

Isabel ziet mensen blij worden van werken op het land of klussen. “Als ik een volgende Herenboerderij ga opstarten, roepen mensen: ‘We willen je niet kwijt!’ Gelukkig zijn ze me altijd snel vergeten als de permanente Herenboeren-boer er is.”

Geert voelt veel waardering van zijn vaste clubjes op de woensdag- en donderdagochtend. “En via een van

“**Ik zie mensen blij worden van werken op het land**”

de leden komen er soms ook verstandelijk gehandicapten werken. Dat is zo leuk! Ze komen allemaal naar me toe: Geert, Geert! Geweldig!”

## Raad je het anderen aan, Herenboeren-boer worden?

“Zeker!”, roept Isabel. “Zonder ouderbedrijf is het anders vrijwel

onmogelijk om boer te worden. Wij zitten hier om goede boeren te springen! Als je solliciteert, loop je onder andere eerst een dag mee met een ervaren Herenboeren-boer. Dan wordt snel genoeg duidelijk of het wat voor je is!” ◀

**Geert van der Bruggen**, boer bij Herenboeren Wilhelminapark in Boxtel sinds de oprichting in 2016, werkte bij allerlei agrarische bedrijven, runt daarnaast met zijn ouders een gangbare melkveehouderij.

**Corine van der Heide**, boer bij Herenboeren Hof van Rhee in Assen sinds februari 2022, had een eigen pluktuin, studeerde ooit tropisch landgebruik, is daarnaast docent aardrijkskunde.

## Wat vindt de stagiair ervan?



**Grietje Mellema** is lid én stagiair bij Herenboeren Heemstede en doet de opleiding biologische plantenteelt.

“We gaan altijd op vakantie naar de boer. Leuk voor de kinderen en zelf word ik ook elke keer heel enthousiast! Mijn man zei toen: ‘Waarom ga je daar niet iets mee doen?’ De Warmonderhof in Dronten heeft een deeltijdopleiding biologische landbouw. Veehouderij leek me wel wat. Tegelijkertijd werd hier in Heemstede een Herenboerderij opgericht. Op de voorlichtingsavond heb ik ons gelijk ingeschreven. Na een paar keer meehelpen raakte ik aan de praat met boer Isabel. Die zei: ‘Kom hier stage lopen! Maar wel in de richting plantenteelt.’ Zo gezegd, zo gedaan. Ik heb mijn baan opgezegd en ga nu sinds september 2022 een dag naar school en loop twee dagen in de week stage. Prima te combineren met mijn gezin. En ik vind het geweldig!”

**Isabel Duiniveld**, opstartboer bij Herenboeren sinds 2021 (in Leimuiden, Heemstede en Rotterdam, bij Lingezege in Elst en Usseler Es in Enschede). Ze had een biologisch glastuinbouwbedrijf en is praktijkdocent op de Warmonderhof.

# 10 jaar Herenboeren hoe het allemaal begon



Eerste TV-optreden Geert van der Veer, Herenboeren Wilhelminapark, Boxtel, 2016



De eerste 24 deelnemers van Herenboeren Wilhelminapark, Boxtel, 2015

Een decennium Herenboeren, dat is het resultaat van ongelofelijk veel mensen die waanzinnig hard hebben gewerkt, te veel om hier op te noemen. Het begon allemaal met de droom van één man.

## Grip op ons voedsel

Geert van der Veer zag dat de manier waarop wij ons voedsel produceren grote uitdagingen veroorzaakt: dierenwelzijn, milieuvervuiling, schaalvergroting en wereldwijde distributie, om maar een paar voorbeelden te noemen, zoals hij ook vertelt in het artikel op pagina 6. Hij merkte dat steeds meer mensen grip willen krijgen op wat zij eten: waar komt het vandaan, hoe wordt het geproduceerd, wat heeft dit eten meegemaakt? Grip op je voedsel, dat moet toch mogelijk zijn, dacht hij. Samen met anderen begon hij te schetsen, te rekenen en door te denken en langzaam maar zeker ontstond zo het idee van Herenboeren: kleinschalige, coöperatieve boerderijen die duurzaam produceren voor tweehonderd huishoudens in de omgeving.

## Drie pijlers

Het concept van Herenboeren stoelt op drie pijlers. De eerste pijler is een natuurgedreven voedselproductiesysteem. Dat betekent onder andere dat de biodiversiteit toeneemt op het bedrijf, dat er geen kunstmest en pesticiden gebruikt worden en dat de dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen.

De tweede pijler is sociale verbinding. De lokale gemeenschap maakt deze coöperaties mogelijk, denkt en ontwikkelt mee en is tegelijkertijd de afnemer van de producten. Het omgekeerde gebeurt ook: Herenboerderijen zijn een bron van nieuwe sociale relaties en activiteiten.

De derde pijler is een economisch gedragen onderneming. De economie maakt de creatie van waarden mogelijk: biodiversiteit, schone lucht, enzovoorts. Het financiële model ondersteunt dat, geld is niet een doel op zich. Economisch gedragen worden, betekent dat iedereen meedeelt in de winsten en verliezen, maar ook de spelregels mede mag bepalen. Bij Herenboeren draagt de coöperatie de exploitatie en is de boer in loondienst.

## Van utopie naar experiment

Veel utopische plannen komen niet verder dan de achterkant van een bierviltje, maar in dit geval ging het wél verder. Samen met een paar goede vrienden, waaronder Alex van den Braak en Mark de Been, en al snel ook



Bezoek van de Koning aan Herenboeren Wilhelminapark, Boxtel, 2019



Een aantal vroege pioniers van Herenboeren Wilhelminapark, Boxtel, 2014

“  
**Iedereen deelt mee in de winsten en verliezen, maar mag ook de spelregels mede bepalen**

## Afrikaantjes en komkommers

Helaas konden de Boxtelse Herenboeren in 2015 niet meteen aan de slag, omdat de grond vol met aaltjes bleek te zitten. Het eerste jaar verbouwden zij daarom afrikaantjes omdat die giftig zijn voor aaltjes. Samen met Hein Béfort, beheerder van Wilhelminapark, werkte Geert de hele winter keihard om de boerderij aan te leggen. In de zomer van 2016 konden de eerste vruchten van de noeste arbeid geplukt worden: komkommers in dit geval.

Tijdens het eerste jaar was het nog de bedoeling om de oogst te 'verkopen' aan de leden van de coöperatie. De prijs van de groente werd berekend op basis van de gemiddelde prijs in de supermarkt. Dat bleek ingewikkelder dan gedacht. Zo was bepaald

Oprichting Stichting Herenboeren NL



2013

2014



dat een grote komkommer € 1 kostte en een kleine 50 cent. Toen bleek dat de leden telkens de grootste komkommers het eerste meenamen, werd gedurende de uitgifte de grootste komkommer steeds kleiner. Een ander nadeel van dit systeem was dat je nooit zeker wist of je uit de kosten kwam. Het bestuur besloot de kosten te verdelen over de coöperatieleden. Zo ontstond het systeem van de wekelijkse contributie van € 10 tot € 15 per mond.

**“**  
**In 2019-2020**  
**kwamen er maar liefst**  
**nog acht ‘zusjes’ bij**

### Onderzoek en ontwikkeling

In 2017 sloot Herenboeren een Green Deal met het Rijk, de provincie, de gemeente Boxtel, de HAS en de Marggraff Stichting. De Herenboerderij in Boxtel werd daarbij aangewezen als proefboerderij voor alternatieve vormen van voedselproductie. De Green Deal gaf de mogelijkheid om te experimenteren, juist daar waar de wet in de weg zat. Zonder deze kans hadden er bijvoorbeeld nu geen varkens buiten gelopen op de Herenboerderijen. Rond diezelfde tijd ontving Herenboeren Nederland 1 miljoen euro van het Ministerie van LNV. De helft daarvan ging naar de ontwikkeling van het concept en een toolbox om meerdere boerderijen te kunnen ondersteunen.

De andere helft ging zitten in onderzoek naar kengetallen voor nieuwe landbouwwormen, kleinschalig, natuurgedreven, sociaal verbonden en economisch gedragen, onder de noemer WINK: Waardevolle Informatie Natuurgedreven Kwaliteit. Maar al snel

bleek: je kunt beter niet aan kengetallen beginnen. Je kunt beter een leernetwerk van bezieling vormen waarin mensen elkaar kennen, kennis en ervaring uitwisselen en elkaar opstuwten naar grotere hoogte. Herenboeren heeft deze conclusie ter harte genomen en anno 2023 wordt een dergelijk leernetwerk opgericht vanuit Plaats De Kleine Aarde in Boxtel.

### De tweede Herenboerderij komt niet zonder slag of stoot

In 2018 namen Jan Poodt en Ron Geurts uit Weert contact op met Herenboeren. Zij wilden ook wel zo'n boerderij beginnen. Ook vanuit Ede klopte een enthousiaste initiatiefnemer, Janneke Blijdorp, aan. Geert was daar blij mee: "Kom maar op, dan gaan we jullie uitleggen wat er mogelijk is. Daar is Stichting Herenboeren Nederland uiteindelijk voor opgericht." Juridisch gezien was het toen verstandiger om de Marggraff Stichting, Stichting Herenboeren Nederland en de coöperatie Herenboeren Wilhelminapark los te koppelen van elkaar. Godelieve Spaas heeft hierin veel voor Herenboeren betekend. Daarna kon Stichting Herenboeren Nederland aan de slag met de begeleiding van nieuwe initiatieven. Dat was het begin van de succesvolle opmars van Herenboeren door heel Nederland.

Uiteindelijk werd niet Weert of Ede de tweede locatie, maar Loenen, dankzij een soepele samenwerking met Natuurmonumenten. Andere initiatiefgroepen waren er inmiddels ook al bijgekomen, waardoor in 2019-2020 Herenboeren Wilhelminapark er maar liefst nog acht 'zusjes' bij kreeg: Herenboerderijen in Loenen, Alphen, Breda, Rotterdam, Weert, Soerendonk, Apeldoorn en Assen.

### Op zoek naar een bestuurlijke balans

Elke locatie is uniek: naast de natuurlijke omstandigheden bepaalt ook de lokale cultuur dat elke Herenboerderij anders is. Dat vraagt om maatwerk. Een dichtgemetseld franchise-concept is dus niet wenselijk. In de beginjaren ontdekten de eerste boerderijen allemaal manieren om het Herenboeren-concept uit te werken. Deze ervaringen heeft Herenboeren Nederland bij elkaar gelegd waardoor ze nu in staat is om nieuwe Herenboerderijen nauwer te begeleiden. Maar het blijft zoeken naar een goede balans tussen bottom-up autonomie van de individuele Herenboerderijen en top-down sturing vanuit de landelijke stichting.

### Vol vertrouwen de toekomst tegemoet

Tussen 2021 en 2023 groeide het aantal Herenboerderijen van acht naar achttien. Daarnaast zijn er nog tientallen coöperaties in oprichting. De eerste tien Herenboerenboeren en coöperaties hebben echt hun nek uitgestoken, want niemand wist nog wat een Herenboeren-boer precies moest doen en hoe zo'n coöperatie precies werkte. Het Herenboeren-concept is immers van nul af aan ontwikkeld, er was geen voorbeeld om vanaf te kijken. De praktische invulling van het concept

vandaag de dag is het resultaat van jaren pionieren. Boeren, besturen, leden, medewerkers en adviseurs, ontdekken steeds meer over wat wel en niet goed werkt. Zo leren ze elke keer weer van elkaar en geven ze samen vorm aan de beweging. Zowel op hun lokale boerderij, als bij Herenboeren Nederland. De start-up fase is nu voorbij, tijd voor een serieuze opschaling. Want de groei van Herenboeren bewijst: het werkt! «



# HERENBOEREN Ganzenbord

The board game consists of a central circular area with 63 numbered slots arranged in a spiral pattern. The numbers are: 1, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 51, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63. The board is decorated with various farm-related illustrations, including geese, chickens, pigs, sheep, and people working in a field. The background features a sunset sky with birds flying and a green field with a tractor and people.





# De vele gezichten van *Verbinding*

Coöperatieleden van Herenboerderijen oogsten niet alleen kool, appels of sla. Er is ook een ander soort oogst: het plezier, het contact met anderen, het delen van kennis, het van betekenis zijn en de verbondenheid met elkaar en de natuur. Dit ontstaat vooral bij het meehelpen op de Herenboerderij. Vijf leden vertellen over hun persoonlijke ervaringen. Schrijver en hoogleraar Paul Verhaeghe reflecteert hierop.

## Avondschoffel-appgroep

**Simone Verbeek** (60) is sinds 2020 lid en gemiddeld een of twee keer per week te vinden op het land van Herenboeren Op 't Lies in Breda. Het werk wordt georganiseerd via bijvoorbeeld een avondschoffel-app en een helpers-app-groep waar de boer ook lid van is. "Op het land ben je uren samen aan het werk en je komt vaak dezelfde mensen tegen op je vaste dagen. In de pauze drinken we samen koffie." Op de eerste dinsdagavond van de maand wordt het schoffelen met een wijntje afgesloten. "Op 't Lies heeft een groep Herenbakkers", vertelt Simone. "Zij brengen in een trommeltje altijd wat lekkers naar het land. Vaak krijgen ze dan een applaus. Ook op sommige zaterdagmiddagen staat er bij het uitdelen van de oogst een tafeltje met koffie met lekkers van de Herenbakkers. Daar kun je een praatje maken en elkaar ontmoeten."

## Gelijkgestemden

**Lucian van Ingen** (35) is lid van Herenboeren Heemstede. Hij werkt als docent psychologie op de Hogeschool Leiden, studeert en is orthomoleculair therapeut. Gezonde voeding is een van zijn redenen om Herenboer te worden. "Als orthomoleculair therapeut denk ik na over wat ik eet, drink, welke zonnebrand ik opsmeer. Waar komt mijn eten vandaan, is het biologisch? En Herenboeren heeft een hele duurzame visie." Eens in de twee weken maakt Lucian tijd om te planten, zaaien, oogsten, schoffelen. "Of kleine klusjes eromheen zoals timmeren." Op de boerderij ontmoet hij regelmatig gelijkgestemden. "Laatst kwam ik bij het planten van de mais een diabetesverpleegkundige tegen met een holistische visie, die onder meer werkt met kinesiologie en reiki. Dit soort ontmoetingen heb ik vaker bij Herenboeren dan op mijn werk."

“**Het is een hele goede manier om te integreren in een nieuwe gemeenschap**”

## Herenboerenschool

Bij Herenboeren Land van Weert heeft **Marianne Poedt** met **Truus van Gog** een Herenboerenschool opgezet. Inmiddels is ook **Cita de Leeuw** aangesloten. Na een opleiding tot Natuurgids van IVN startten ze de Herenboerenschool: tien (klein)kinderen van leden, van 4 tot 9 jaar oud, liepen in zes lessen op woensdagmiddag mee met de cyclus van de boer. "Als de boer tuinbonen zaait, planten de kinderen ook een tuinboon in een potje en verzorgen die thuis." Marianne, Truus en Cita zijn regelmatig geraakt door de verwondering en de creativiteit van de kinderen. In de sneeuw een stijf bevroren boerenkoolstronk als stoeltje ontdekken. Of het plezier van samen kolen doorgeven tijdens de oogst. Naast natuureducatie vinden ze het belangrijk dat zintuigen geprikkeld worden en dat de kinderen lekker kunnen bewegen. In hun rode overalltjes over de akkers lopen,



oogsten en met kratten sjouwen. "Ze vinden de Herenboerderij de mooiste speeltuin van Nederland." Marianne: "We hoeven hier niet bang te zijn dat kinderen denken: sla komt uit een plastic zakje." Inmiddels weten ook enkele basisscholen de weg te vinden naar de lesactiviteiten op de Herenboerderij.

## Sociale oogst

**Dyon van Dietvorst** (57) sloot drieënhalve jaar geleden aan bij Herenboeren De Groote Heide in Soerendonk. Hij schrijft software voor de specialistische zorg. "Ik was te veel met werk bezig, met mijn hoofd. Maar ik hou niet van lanterfant. Op een Herenboerderij is altijd werk." Dyon kent het landleven vanuit zijn jeugd in Groningen. Samen met vrijwilliger Tom coördineert hij in Soerendonk het

oogstteam, een groep van een kleine dertig mensen. “De groep vormt een heel bijzonder soort van eigen wereld waarin iedereen gelijk is en zichzelf durft te zijn. Kom je een keer niet, dan word je gemist. Vorig jaar kwam iedereen om me heen staan na mijn vakantie om te horen hoe het was geweest.” Het oogstteam van De Grootte Heide is al gaan wadlopen, boekte een vakantiehuis in Luxemburg en Dyon organiseerde een filosofieweekend. Zijn bijdrage aan een betere wereld is concreter geworden bij Herenboeren. “Dit werk is hands-on en het eindresultaat kun je zien.” Bovendien doet hij zo aan agro-fitness, lacht hij: “Je buigt je in allerlei houdingen, je sjouwt met kratten, het is heel fysiek. En je bent samen!”

“**Het plezier van samen kolen doorgeven tijdens de oogst**”

**Vakantiewerk voor jongeren**

**Janet Stapelbroek** (65) van Herenboeren Willems-hoeve in Soest en Baarn had als kind al een moestuintje, en was biologiedocent. Haar hart ligt bij jongeren laten inzien hoe ze beter, duurzamer met de aarde om kunnen gaan. Daarom werkt ze in het activiteiten- en educatieteam van de Willems-hoeve aan een educatie-aanbod voor scholen. Ook organiseert zij het vakantiewerk. “We hebben al vijftien jongeren tussen de 13 en 15 jaar die in de zomervakantie helpen met onkruid wieden, maar ook bijvoorbeeld prei planten en oogsten. Ze krijgen een kleine vergoeding. Terwijl we heel wat stukken land onkruidvrij maken, vertel ik over de insecten en planten die we tegenkomen.”

Janet ziet grote onderlinge verbondenheid: “Je ontmoet elkaar op het land, bij de oogst, in de boomgaard. Op woensdag- en donderdagavond werken we van 7 tot 9 uur en drinken daarna vaak samen wat. We bereiken veel leden op een oogstfeest of bij ons maandelijks koffiemoment bij de uitgifte. En we hebben een app-groep ‘De Deel’ waar we informatie, recepten en foto’s delen. “Wat opvalt is dat veel nieuwe inwoners van Soest lid willen worden van de Willems-hoeve. “Het is een hele goede manier om te integreren in een nieuwe gemeenschap.” «



**“Verbonden met elkaar en met de toekomst”**

Paul Verhaeghe, emeritus hoogleraar klinische psychologie aan de universiteit van Gent en auteur van de boeken Identiteit, Autoriteit, Intimiteit en Onbehagen (Bezige Bij, 2023). Thuis is hij fervent moestuinier. Hoe kijkt hij naar verbondenheid als een van de drie pijlers onder Herenboeren?

“Het bekende gezegde luidt dat de geschiedenis zich herhaalt. Maar ik denk dat de geschiedenis stottert. In Herenboeren zie ik een hedendaagse vormgeving van een beweging die in de jaren 70 begon, onder meer aangezet door het rapport van de Club van Rome, met aandacht voor ecologie en klimaatverandering. Mijn vrienden en ik studeerden eind jaren zeventig af en droomden ervan om een goede baan te combineren met een moestuin, een paar schapen, kippen, een notenboom in de achtertuin. Ook nu beseffen jonge mensen steeds meer dat de ecologische crisis niet te ontkennen valt.

Ik zie steeds meer burgerinitiatieven als antwoord op deze ontwikkelingen, zoals Herenboeren. Dit initiatief stemt mij heel hoopvol. Bij Herenboeren is er bovendien een sociale verbondenheid, en het besef dat je deel uitmaakt van een groter geheel, het leven op aarde, en dat je deze zo goed mogelijk wilt doorgeven aan kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen. Je bent verbonden met elkaar, maar ook met de toekomst.”

# NATUURGEDREVEN

Natuurgedreven voedselproductie is een van de pijlers van Herenboeren. Dat betekent niet alleen dat je natuurlijke processen omarmt om je voedsel te maken, en dat je dieren de ruimte geeft voor hun natuurlijke gedrag. Maar óók dat je ruimte geeft aan natuur en landschap. Biodiversiteit dus. En zo te zien gaat dat heel aardig op onze Herenboerderijen!



Geen kunstmest of chemische bestrijdingsmiddelen, wel compost



Versterken biodiversiteit



Sluiten van de kringloop



Gezonde bodem



Dieren kunnen natuurlijk gedrag vertonen



# Samen aan het roer: om tafel met drie bestuurders

Een Herenboerderij opstarten en besturen: het vergt doorzettingsvermogen en talent. De uitdagingen zijn bekend: grond vinden, leden en boeren aantrekken en behouden, kennis en expertise binnenhalen. Hoe doen kartrekkers en bestuurders dat? Drie bevlogen bestuurders voeren een open gesprek in de kantine van Herenboeren Landmeerse Loop (Boekel).

## Hoe is het om bestuurder te zijn van een coöperatie?

“Alles staat of valt met een goed team om je heen”, zegt Romana, “en onderschat het niet.” Nol ambieerde nooit het voorzitterschap. “Maar het was wel heel leuk om te doen. Het kost tijd en veel zorgen. In het begin is het bouwen, als het staat moet je gaan nadenken over meerjarenplannen, grote lijnen.” Dat laat hij nu over aan een nieuwe voorzitter. Waar de een goed is in bouwen, is de ander goed in uitbouwen en beheer. Philomeen ziet ook dat een Herenboerderij die opstart, een ander team nodig heeft dan een boerderij die al loopt. “Als boerendochter weet ik van de risico’s, de onzekerheden. Het allerliefst wil ik op de trekker rijden, maar om dat te kunnen doen moet ik nu eerst even voorzitter zijn.” Nol lachend: “Ik roep al jaren dat ik wil eindigen als schoffelaar, dat is mijn pad!”

## Wat motiveerde je om deze rol op te pakken?

In het onderwijs ziet Philomeen al 20 jaar hoe moeizaam *top-down* beleid gaat. “De Herenboeren werken *bottom-up*, dat werkt veel beter. Hoewel ik ook hier zie dat wet- en regelgeving vertragen.” Maar die boerderij, die moest van de grond, aldus Philomeen. Voor Romana is dat net zo helder: “Die boerderij moest er komen!”

Nol: “Wij hebben een huis met een postzegeltuin, drie pubers. Niet ideaal om zelf een moestuin te beginnen, maar wel een Herenboerderij. Ik wist mijn vrouw te overtuigen: dit kunnen wij. We deden een oproep aan vrienden en kennissen en begonnen met zeventien kartrekkers.” Romana herkent dat

gevoel: “Herenboeren betekent voor mij dat je *samen* aan het roer staat, je draagt het samen.” Philomeen knikt: “In een coöperatie deel je de werkzaamheden.” Nol: “Ik had 10 jaar geleden niet voor mogelijk gehouden dat je samen zoveel kunt bereiken. Dat kostte mij als bestuurder veel tijd, maar niet veel energie. Het gééft juist heel veel energie.”

## Wat hebben jullie nodig gehad op deze Herenboerenreis?

Moed, geduld, doorzettingsvermogen, expertise, en voortdurend zoeken naar overeenstemming. Zo vatten deze drie kartrekkers de belangrijkste ingrediënten samen. Zo heeft Romana gewerkt met sociocratische

besluitvorming, Philomeen en Nol werkten met een consentmodel. Daarnaast heeft een gemengd bedrijf veel kennis nodig, ook van buitenaf. Romana: “In het begin was sla het enige gewas dat goed lukte. Maar nu hebben we hulp van Isabel Duiniveld, een tuinbouw-expert. Er moet kennis zijn aan de start, dat is een voorwaarde.”

Nol leerde dat hij niet wist waaraan hij begon. “Anders was ik er nooit aan begonnen. Maar het is heel gaaf om pionier te zijn.” Philomeen werkt samen met een grote GGZ-instelling die een boerderij en een prachtig stuk land beschikbaar stelde, waar ze dit jaar zijn gestart zonder dat ze een pachtovereen-

komst hadden. “Ik heb een grote les in geduld gehad.” Nol herkent dit: “Wij hielden ook een oprichtingsvergadering zonder pachtovereenkomst, daar had ik slapeloze nachten van.”

## Welke tips heb je voor andere (aankomende) kartrekkers?

“Je moet soms als bestuurder op je handen gaan zitten en wachten tot de leden iets oppakken”, zegt Romana. Later in het gesprek vult Nol aan: “Ik vind het mooi dat Romana dat zegt, dat je soms zelf juist niets moet doen.” Philomeen vindt ook dat een bestuur zich niet te belangrijk moet maken: “Elke avond dat ik in de papieren zit, kan ik niet

meehelpen op het land.” En die hulp is vaak hard nodig, merken de drie bestuurders. Coöperatieleden mogen zich er gerust bewust van zijn dat ze mede-eigenaars zijn van de boerderij. Romana: “Je wilt grip op je eigen voedselproductie, dus moet je af van het idee dat je zelf niet mee hoeft te helpen op de Herenboerderij.” Bij de boerderij van Nol hebben ze dat onlangs in een mailing gezet: af en toe meehelpen is echt nodig. “Maar het meehelpen moet voor de leden ook een feestje zijn.” Dit gesprek was in ieder geval een feest der herkenning, vinden de drie na afloop. Zouden ze vaker willen doen. ◀



Romana Thijm, kartrekker en voorzitter van Herenboeren De Vlinderstrik in Rotterdam. Voortraject vanaf 2017, boerderij operatief in 2019. In het dagelijks leven ondernemer in de kinderopvang.

Philomeen Duiniveld, kartrekker sinds 2019 en voorzitter van Herenboeren Landmeerse Loop in Boekel. Voortraject vanaf 2017, eerste groenten sinds begin juni 2023. In het dagelijks leven biologieleerare, studierend voor het vak scheikunde.

Nol van den Berg, initiator en voormalig voorzitter van Herenboeren Goedentijd, onder Tilburg. Voortraject vanaf 2017, boerderij opgericht op 24 januari 2020. In het dagelijks leven ambtenaar bij de gemeente Tilburg.

# Een Herenboerderij begint bij de bodem



Een gezonde bodem is de basis van het voedselsysteem: “Zonder bodemleven geen leven, nergens niet, en ook geen Herenboerderij”, aldus Diederik van Groen van Herenboeren Duinstreek in Bergen. Helaas is veel landbouwgrond in Nederland volledig uitgeput door decennia van intensieve teelt. Daarom besteedt Herenboeren veel tijd en aandacht aan het herstellen van de bodem. Dat begint al voor de start van een Herenboerderij met een uitgebreid bodemonderzoek.

## Een gezonde bodem voor gezonde voeding

Marjon Wijdeven is lid van het stafteam van Herenboeren Nederland. Zij adviseert lokale Herenboerderijen onder andere over voedselkwaliteit en milieu. “In de filosofie van Herenboeren staat de bodem centraal”, zegt zij. “Een natuurlijke, gezonde bodem dus. We passen geen chemische ingrepen toe, zoals kunstmest of bestrijdingsmiddelen, zodat planten en dieren zich op een natuurlijke manier kunnen ontwikkelen. Als je een gezonde bodem hebt, kan ook ons voedsel zich op een natuurlijke manier ontwikkelen. Dat zie je terug in de voedselkwaliteit. Gewassen van een gezonde bodem bevatten minder water en meer inhoudsstoffen, zoals koolhydraten, mineralen en sporenelementen. Je krijgt dus per kilo meer groente en minder water voor je geld.”

## Metten, voelen en ruiken

Hoe ziet een gezonde bodem eruit? Marjon somt op: “Organische stof is belangrijk, want dat zorgt ervoor dat de bodem meer vocht kan vasthouden. De zuurgraad moet goed zijn. Als de bodem niet te zuur is, gaat het beter met de micro-organismen in de bodem en ook met de ontwikkeling van de planten. We graven een gat in de grond om te zien hoe de bodem eruitziet. Zitten er harde lagen in, hoe zit het met de rulheid, ruikt hij goed? Als de bodem te nat is, krijg je zuurstofloze afbraak door bacteriën en gaat het anders ruiken. Je wilt een luchtige bodem, met liefst veel wormen en micro-organismen, want die zetten mineralen en suikers om in stoffen die de plant kan opnemen.”

## Fijne groente op de beste plek

Elke bodem is uniek. Op basis van het bodemonderzoek kijkt Herenboeren Nederland samen met de lokale Herenboeren-boer wat er nodig is om de bodem te verbeteren. Ook kijken ze naar het ontwerpplan. De fijne groenteteelt is het meest veeleisend en krijgt de beste grond van elke locatie. In Assen bijvoorbeeld moesten de Herenboeren hun ontwerp-

“

**We kijken hoe de bodem eruitziet. Zitten er harde lagen in, hoe zit het met de rulheid, ruikt hij goed?**

plan na bodemonderzoek aanpassen. Jildou Wolfs-van der Woude, ecooloog en lid van de biodiversiteitscommissie bij Herenboeren Hof van Rhee in Assen, legt uit dat de bodem op veel plekken verdicht bleek te zijn. “Dat ontstaat als zware landbouwmachines de zandkorrels in de bodem dicht tegen elkaar drukken. Er is dan geen ruimte meer voor zuurstof en water tussen de zandkorrels. Planten kunnen dan minder goed in de aarde wortelen en regenwormen voelen zich er ook niet thuis. We hadden al een ontwerpplan gemaakt, maar pas toen we de grond kregen, konden we metingen doen. Het bodemonderzoek toonde aan dat er het nodige aan de bodem mankeerde: veel aaltjes, heel zuur, veel stikstof en fosfaat. We hebben ook de bodemverdichting in kaart gebracht door met een speciale prikstok honderdvijftig metingen te doen over het hele perceel. Daar hebben we ons plan wel enigszins op aangepast. We hebben de fijne teelt verplaatst naar een deel dat iets hoger ligt en minder verdicht is.”



## Landschapselementen voor de biodiversiteit en voor de bodem

Bij de ruilverkaveling in de jaren 70 zijn de meeste houtsingels op de Hof van Rhee geroid. Herenboeren herstelt deze waardevolle landschapselementen: "We hebben honderden bomen en struiken aangeplant", vertelt Jildou. "Deze nieuwe bomenrijen staan in verbinding met de houtsingel om ons perceel, zodat vogels en insecten zich over de boerderij kunnen verplaatsen. Bovendien wortelen bomen veel dieper, waardoor er meer structuur in de bodem komt. Door de bladeren die op de bodem vallen, krijg je humusvorming. Ik probeer onze boerderij als een ecosysteem te zien. De houtsingels hebben we nodig voor de vogels en de vogels hebben we nodig om rupsen en andere plaagdieren op te eten. Een gezonde bodem is de basis van dit ecosysteem."

## Schimmels en bacteriën

Diederik van Groen, bestuurslid van Herenboeren Duinstreek en landbouwkundige, is het daar roerend mee eens. Wat hem betreft begint dat bij de schimmels en bacteriën in de grond, het microbodemeleven. "Afgelopen zaterdag hebben we op onze Herenboerderij heel goed naar het microbodemeleven kunnen kijken tijdens een workshop van 'In Goede Aarde', een stichting voor het verbeteren van de bodemkwaliteit. We zijn toen met microscopen aan de slag gegaan om te kijken naar de schimmels en bacteriën. Toen hebben we het erover gehad hoe we het microbodemeleven verder kunnen aanjagen, want die vormt weer de basis van het macrobodemeleven, waaronder de regenwormen. Waar het op neerkomt is dat je goede organische stof toe moet voegen. Geef ze te eten en stop geen dingen in de grond waar ze ziek, zwak en misselijk van worden, zoals kunst-

mest. Dat doen we sowieso niet, want Herenboeren is een natuurinclusief concept."

## “ Bomen wortelen dieper en brengen zo meer structuur in de bodem

## Teruggeven wat we genomen hebben

Herenboeren Duinstreek heeft op dit moment zeven koeien. Die staan 's winters in een potstal. De ruige mest uit de potstal is ideaal voor het land, maar helaas nog niet voldoende. "Zeven koetjes poepen heel wat af, maar niet genoeg voor 19 hectare", zegt Diederik. "Dat betekent dat we op dit moment nog mest moeten inkopen om uiteindelijk tot een circulair productiesysteem te komen dat onze dieren, onze planten, en ons bodemeleven kan voeden. Dat wordt nog een hele kluit. Met circulariteit bedoel ik te zeggen dat we onszelf kunnen bedruipen met een externe input nul. Wat natuurlijk relatief utopisch is, want we zitten in een moderne economie waarin we plantmateriaal, kippenvoer en diesel moeten inkopen. Toch kijken we hoeveel we aan de bodem kunnen teruggeven van wat we hebben genomen. Met groenbemesters en andere natuurlijke bodemverbeteraars komen we al een heel eind."

De Herenboerderijen in Assen en Bergen hebben hun grond allebei pas sinds 2021 in gebruik, dus het is nog te vroeg om harde uitspraken te doen over de resultaten van de bodemverbetering. Maar op beide Herenboerderijen is het aantal regenwormen al toegenomen. Dus de eerste signalen zijn positief. ◀





# WALL OF FARMERS

## Onze Herenboeren helden

Op de foto zie je net niet al onze boeren, want met inmiddels 35 Herenboeren-boeren, deels in parttime dienstverband, zijn er altijd wel een paar die niet kunnen, nog met spoed iets moeten oogsten, of... met welverdiende vakantie zijn!

### Ledjaar van Houten (44)

Herenboeren Aan den Drecht, Leimuiden

"Het mooie aan het werken bij Herenboeren vind ik dat de rollen van consument en producent worden doorbroken. Als Herenboeren-boer heb je dagelijks intensief contact met mensen die producten van de boerderij eten. Daarnaast werk je op een écht gemengd bedrijf: met de hele kringloop op één boerderij en alle kwaliteiten van dieren en planten op één plek die elkaar, over en weer, versterken."

### Mick van Reem (32)

Herenboeren Nieuw-Bureveld, De Bilt

"Proberen tegelijkertijd perfecte wortels te telen, leiding te geven aan een grote groep leden, plannen te maken voor een circulair bedrijf en zorgen dat de varkens niet uitbreken: de fantastisch hectische wereld van een Herenboeren-boer. Wat de baan daarnaast zo tof maakt voor mij, is de vrijheid om als boer bedrijfsleider te zijn zonder financiële risico's en ook nog onderdeel te zijn van een netwerk met collega's."

### Rianne Joolink (38)

Herenboeren De Groote Modderkolk, Loenen

"Vanuit de opleiding tot biologisch boer op de Warmonderhof liep ik stage bij Herenboeren Wenumseveld in Apeldoorn. Nu werk ik bij Herenboeren De Groote Modderkolk in Loenen. Als boer heb ik heel afwisselend werk bij Herenboeren en de community maakt het werk voor mij nog mooier."



“  
Als Herenboeren-boer heb je dagelijks intensief contact met mensen die producten van de boerderij eten

# Van idee naar Herenboerderij in 9 stappen

Ben jij nog geen Herenboer, maar wil je dit wel graag zijn? Kijk dan of er al een Herenboerderij of initiatief bij jou in de buurt zit. Of start zelf een nieuwe initiatiefgroep. Herenboeren Nederland begeleidt initiatiefgroepen bij het hele proces.

Voor meer informatie, zie [www.herenboeren.nl](http://www.herenboeren.nl) of neem contact op via [info@herenboeren.nl](mailto:info@herenboeren.nl)



**9.**  
Drie pijlers in balans

- NATUURGEDREVEN
- SOCIAAL VERBONDEN
- ECONOMISCH GEDRAGEN

**8.**  
De boerderij gaat van start!



**7.**  
Maak een inrichtingsplan en doorloop het vergunningstraject

**6.**  
Zoek twee boeren

**5.**  
Pacht grond 15-20 ha.

**4.**  
Werf leden: ca. 250 huishoudens, totaal 500 monden

**3.**  
Richt een coöperatie op in samenwerking met Herenboeren NL

**1.**  
Neem contact op met Herenboeren Nederland

**2.**  
Stel een kartrekkersgroep samen

## » ACTIVITEITEN 10 jaar Herenboeren

In het voorjaar van 2024 vinden er op vrijwel alle Herenboerderijen rondleidingen en andere leuke activiteiten plaats in het kader van "10 jaar Herenboeren".

Kijk en meld je aan via onze website [www.herenboeren.nl](http://www.herenboeren.nl) en klik op Agenda



### COLOFON

Dit magazine is een uitgave van Herenboeren Nederland

### Productie, teksten en vormgeving

Communicatiebureau de Lynx, Wageningen

### Drukwerk

Libertas Pascal, Utrecht

### Fotografie

Mark van Stokkom p. 3, 9 (rechts-midden), 10 (midden-boven), 12-13, 17, 20 (linksboven), 23 (rechtsonder), 26-27, 30 (linksonder), 32-33

André Russcher p. 3, 35

Elvira Maatkamp-Lijbers p. 10-11 (diverse), 31

Jeroen Pol p. 10 (rechtsmidden)

Liesbeth van 't Hoff p. 24 (midden)

DeMooiBoxtelKrant p. 15 (rechtsboven)

Gabriela Hengeveld p.4-5 (portretten

Rineke Dijkkinga en Willem Lageweg)

Norbert Waalboer p.5 (portret Teo Wams)

Martijn Beekman p.5 (portret Piet Adema)

Overige foto's met dank aan de Herenboeren community.

Boxtel, oktober 2023

[www.herenboeren.nl](http://www.herenboeren.nl)

# BLIK OP DE TOEKOMST

Vorig jaar schreef ik een brief aan mijn achter-achter-achter-achter-achterkleinkind. De zevende generatie na mij, 200 jaar na nu. Toen realiseerde ik mij dat ons handelen mede bepaalt in wat voor soort wereld zij leven en hoe het met hen gaat. In onze tijd staan wij voor de keuze welke afslag we nemen. Gaan we door op de oude voet, of willen we een antwoord vinden op de uitdagingen op het gebied van natuur, klimaat, milieu en gezondheid?

Tien jaar geleden startte de reis die Herenboeren heet. Met vallen en opstaan, zowel op de lokale boerderijen, als binnen Herenboeren Nederland, zijn we al een heel eind gekomen. We runnen boerderijen die het perspectief voor de zevende generatie na ons veranderen. We hebben al heel wat ervaring op mogen doen en we leren nog elke dag, allemaal. Gelukkig maar, want er valt nog zoveel te ontdekken. We zijn niet zomaar op reis, we zijn op ontdekkingsstocht.

Het zal niet lang meer duren of we bereiken het punt dat we bij de start van Herenboeren konden beredeneren: een netwerk van samenwerkende Herenboerderijen, gesteund vanuit een goed georganiseerde professionele organisatie. Maar wat nou als we nog een stap verder gaan, en écht toewerken naar input-nul, gesloten kringlopen op elke boerderij, met de natuur mee werken. Hoe doen we dat dan? Ingewikkeld? Ongetwijfeld! Maar ook zo ontzettend leuk! Want hoe gaaf is het om in schoe-

nen te lopen van leer van eigen koeien, of om samen melk, kaas en andere zuivelproducten te produceren? Het prikkelt mijn creativiteit en voorstellingsvermogen, en hopelijk ook die van jou.

Maar wat gaan we doen als de maatregelen die we zelf konden bedenken, genomen zijn? Op dat moment kunnen we vertrouwen op de wilskracht, kennis en kunde van onze community. En een netwerk van onderzoekers, specialisten en deskundigen. We gaan iedereen nodig hebben om stappen verder te komen. Hoe zien bijvoorbeeld robots eruit die ons helpen om de arbeid te verlichten? Hoe ziet onze maaltijd eruit als die klimaatneutraal is en biodiversiteitspositief? Hoe maken we ons concept inclusiever, bereikbaar voor iedereen? Kunnen we van voedsel een nutsvoorziening maken?

Er is nog heel wat werk te verzetten voordat we oprecht kunnen zeggen dat we aan de volgende generaties een voedselsysteem overdragen waar we trots op kunnen zijn. En dat kunnen we niet alleen. Daar hebben we veel Herenboeren voor nodig. De groei naar meer Herenboerderijen is noodzakelijk om alle ontstane en nieuwe vragen te kunnen beantwoorden. We gaan ervoor! Een pad ontstaat door te gaan lopen. Loop je met ons mee?

Geert van der Veer  
en team Herenboeren Nederland

# Wat jij met je geld doet maakt verschil

Schenkgeld kan innovatieve ideeën laten groeien en een bijdrage leveren aan maatschappelijke vernieuwing.

Met jouw donatie zet Triodos Foundation zich in voor een gezond ecosysteem, waarin mens en natuur in balans met elkaar samenleven.

**Ontdek wat jij kunt doen**



Triodos  Foundation